

СТАНОВИЩЕ

от д.н. **Евгения Нешова Иванова** – професор по генетика
в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по: област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика;
професионално направление 4.3. Биологически науки;
докторска програма *Генетика*

Автор: *Гергана Косева Панайотова*

Тема: **Психогенетично изследване на личностни нагласи при различни когнитивни и емоционални стилове**

Научен ръководител: *проф. д.н. Евгения Н. Иванова*

Със заповед № РД-21-122 от 20.01.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на Гергана Косева Панайотова на тема „Психогенетично изследване на личностни нагласи при различни когнитивни и емоционални стилове“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика; професионално направление 4.3. Биологически науки; докторска програма *Генетика*.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Гергана Панайотова е възпитаник на Аграрен университет – Пловдив, където придобива ОКС „Бакалавър“ и на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, където придобива ОКС „Магистър“ по две магистърски програми – „Микробни биотехнологии“ и „Генетика“. От 2015 г. тя е редовен докторант в Биологическия факултет на Пловдивски университет, катедра „Биология на развитието“, по научна специалност „Генетика“.

Научните ѝ интереси са в сферата на медицинската генетика и психогенетиката и, както е видно от представената автобиография, през годините Г. Панайотова е провела различни специализации в страната и в чужбина, които значително са обогатили както нейния професионален опит, така и компетентностите ѝ.

Професионалният опит на докторантката е базиран на работата ѝ в значими фармацевтични фирми, като понастоящем тя е на позиция „Мениджър Ключови Клиенти Онкология“ към световната фармацевтична компания MERCK. Притежава лидерски качества и е добър организатор, инициативна е, с добри комуникационни умения и способности за управление, планиране, решаване на проблеми, работа в екип. Притежава отлична подготовка за работа с компютър и използването на различни софтуерни пакети.

Познавам Гергана Панайотова от студентските ѝ години. Имам много добри впечатления от нейната подготовка по време на обучението ѝ в магистърската програма по генетика. Високо ценя нейната амбиция за придобиване на нови знания, стреми се към постигане на поставените цели, нейните възможности и натрупания опит, както и подкрепата ѝ при организирането и провеждането на международен форум. Гергана е била част от колектива на два изследователски проекта и е съавтор в учебник по генетични основи на поведението. Разгърнала е потенциала си за знания чрез многото осъществени специализации и участия в международни форуми, свързани с настоящата ѝ професионална реализация. Тя е отзивчив, оптимистичен, отговорен и отдаден на работа млад изследовател.

2. Актуалност на тематиката

Към настоящия момент Гергана Панайотова успешно е изпълнила целта и задачите, свързани с провеждането на научните си експерименти, анализи и обсъждания по темата на дисертационния ѝ труд.

Проучването е насочено към характеризиране и анализ на личностни нагласи при различни когнитивни и емоционални стилове в контекста на потенциалните им зависимости с факторите пол, възраст и кръвно-групова принадлежност и на базата на проявата им при различни многофакторни фенотипи, сред които заболявания с генетичен контрол и генетично предразположение. Макар да засягат значими човешки характеристики и често срещани за-

болявания в човешките популации, изследвания от подобно естество в България не са провеждани. Това е в основата на актуалността и значимостта на дисертационния труд.

3. Познаване на проблема

Направеният литературен обзор е богат и включва 419 източника. Докторантката задълбочено е проучила и анализирала по групи огромно количество научна литература, за да има възможността да съпостави данните от работата си с разнообразни резултати и анализи на други автори. Запозната е детайлно с проучвания проблем и това проличава както от структурното организиране на работата, така и от направените анализи и обсъждане.

4. Методика на изследването

Приложената методика е основана на комплексен подход и многофакторен статистически анализ, правилно е подбрана и е адекватно приложена съобразно целта и задачите на дисертационното проучване.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Получените резултати показват интересни корелационни зависимости или отчетливи тенденции по отношение на проучваните показатели. Характеризират се с комплексност и интердисциплинарност. Направени са уместни и задълбочени сравнения с данни от проучената научна литература, посветена на проблема.

Получените резултати, тяхното обсъждане и комплексният им анализ са мотивирано основание за формулираните от докторантката изводи:

1. Участниците в настоящото проучване се характеризират с по-високи нива на съзнателност, отвореност към опита, доброжелателност, невротизъм и интроверсия. С напредване на възрастта нивата на съзнателност, емоционална стабилност и интровертност при жените се повишават, докато при мъжете не се проявяват съществени възрастово-обусловени психоемоционални промени;

2. Налице са следните тенденции във връзката между психоемоционалните личностни характеристики и АВ0 кръвно-груповата принадлежност в изследваната българска извадка: лицата от кръвна група 0 са донякъде екстравертни, доброжелателни, несъзнателни, донякъде невротични и отворени към опита; лицата от кръвна група А са донякъде интровертни и съзнателни, доброжелателни и невротични; лицата от кръвна група В са интровертни и недоброжелателни, несъзнателни, емоционално стабилни и отворени към опита; лицата от кръвна група АВ са екстравертни, недоброжелателни, съзнателни и емоционално стабилни;

3. В изследваната българска извадка хипертонията е с по-голяма честота на срещане сред представителите на мъжкия пол, които са склонни да развият заболяването в по-млада възраст, а рискът за изява на хипертония след 44 годишна възраст се повишава над два пъти в сравнение с този при жените. Най-голям е дялът на страдащи от хипертония сред лицата с кръвна група АВ (13.1%), а най-малък – при тези с кръвна група В (8.5%). При страдащите от хипертония се отчитат по-високи средни нива на доброжелателност, съзнателност и интелект/въображение;

4. В изследваната българска извадка мигрената е с по-висока честота на срещане при жените и в двете проучвани възрастови категории. С нарастване на възрастта при представителите и на двата пола е налице повишаване в честотата ѝ. Най-голям е дялът на страдащите от мигрена с кръвни групи А (12.3%) и АВ (12.1%) и най-малък – на тези с кръвна група В (5.5%). Индивидите, страдащи от мигрена са с по-ниски средни нива на емоционална стабилност, съзнателност и доброжелателност;

5. Изявата на алергии в проучваната извадка не се повлиява значимо от пола на индивидите, въпреки че във възрастова категория над 44 години заболяването се среща с по-голяма честота при мъжете. Алергии се изявяват най-често при лицата от кръвна група А (24.0%) и най-рядко при тези от кръвна група АВ (14.7%). При страдащите от алергии се отчитат по-ниски средни нива на екстраверсия, доброжелателност и съзнателност и по-високо средно ниво на отвореност към опита;

6. В проучваната българска извадка изявата на миопия е значимо по-честа при жените като тази зависимост се отчита и в двете проучвани възрастови категории. Сред страдащите от късогледство най-голям е дялът на лицата с кръвни групи В (31.3%) и АВ (31.1%), а най-малък на тези с кръвна група 0 (27.7%). При случаите с миопия се отчитат

по-високи средни нива на отвореност към опита, доброжелателност и емоционална стабилност и по-ниско ниво на екстраверсия;

7. Изявата на астигматизъм е значимо по-честа при жените, а разпространението му се увеличава значително с напредване на възрастта, като при възрастни над 44 години, тенденцията е отчетливо изявена и при двата пола. Астигматизмът се среща със сходна честота сред представителите на четирите кръвни групи. При случаите с астигматизъм се отчитат по-ниски средни нива на съзнателност, екстраверсия и доброжелателност;

8. В рамките на проучваната извадка честотата на изява на шизофрения при представителите на двата пола е сходна. Сред възможните рискови фактори за изява на заболяването са: по-ранна възраст на родителите при раждане на детето; промяна на първичната семейна среда чрез осиновяване или отглеждане на дете в институция; наличие на физическа травма и стрес от различно естество.

9. Рискът, психично болните жени да направят опити за самоубийство е значимо по-голям в сравнение с установения за болните мъже. Изследваните, при които шизофренията е настъпила в по-ранна възраст, родените от значително по-млади майки и имащи по-ниска степен на образование са с по-голям риск от изява на суицидни опити. В рамките на проучваната извадка, агресивно поведение е отчетено при представителите на мъжкия пол, като при по-малка давност на заболяването е налице по-голям риск за изявата му;

10. Сред лицата с шизофрения в проучваната извадка, по-ниската степен на образование се свързва с отключването на заболяването в по-млада възраст. Психичното заболяване се отключва най-късно при лицата с кръвна група 0 и най-ранно при тези с кръвна група АВ, като продължителността му към момента на отчитане е най-голяма при болните с кръвна група В и е най-малка – при тези с кръвна група 0;

11. Изявата на творческа характеристика при болните от шизофрения се асоциира с по-ранно отключване и по-голяма продължителност на заболяването, по-късна възраст на родителите при раждане на детето, както и с по-висок успех, постигнат от индивида в хода на обучението му.

Направеното проучване е оригинално по характер заради комплексния подход, обединяващ инструментариум от различни научни сфери. Към настоящия момент такова психогенетично проучване не е провеждано. Докторантката правилно е формулирала приносите на дисертационния си труд, сред които са 3 оригинални, 11 потвърдителни и 1 методичен.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

По темата на дисертационния труд са посочени 5 научни публикации, 2 от които с Q3 и Q4, 1 – изпратена за рецензия в списание с Q3 с вече получено потвърждение, че е приета за печат (ще бъде публикувана през м. март т. г.) и 1 в реферирано научно списание без Q. Отделно от това, докторантката е представила и една допълнителна публикация с Q3, която е с различна тематика от дисертационната. Посочени са и две участия в научни конференции, на които са представени резултати от дисертационното проучване. Публикационната дейност на докторантката е в съответствие с минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“.

7. Автореферат

Представеният за оценка автореферат е направен съгласно изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертационното проучване, направените заключения и изводи, както и посочените приноси. Актуализацията преди крайното му публикуване изисква включване на данните за научното жури и промяна по отношение на публикация № 5 – „submitted“ да се замени с „in press“.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационното проучване на Гергана Панайотова се характеризира с интердисциплинарност. То би могло да се използва като модел за бъдещи интердисциплинарни изследвания. Същото е ценен източник на информация относно установени връзки между личностни психоемоционални характеристики и често срещани многофакторни заболявания и по тази причина би било добър помощник в работата на психолози, антрополози и медици, интересувани се от тематиката.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Гергана Косева Панайотова *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът(ката) Гергана Панайотова **притежава** задълбочени теоретични познания и професионални умения по научна специалност „Генетика“ като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за представения дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на Гергана Косева Панайотова в област на висше образование: 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.3. Биологически науки, докторска програма „Генетика“.

21. 02. 2023 г.

Изготвил становището:

Проф. д.н. Евгения Н. Иванова